

Construction of interior-exterior duality in knowledge of interior and “Urban Interior” as the rupture discourse

Ecehan KIVILCIM SÖZGEN¹, ORCID: 0000-0002-1551-1001

Abstract

Today, when grand narratives have lost their legitimacy, it can be said that spatial and theoretical knowledge of interior space is based on the discourses that the history of Western thought put forward, use and manage. This process has taken a hegemonic form. The way these discourses operate in written texts reveals the modern roots of the duality-based thought system. Reading interior knowledge which is becoming more and more complex and fringing day by day, through dualities fixes the concept of interior space and suppresses its possible potentials and expansions. This study aims to rethink the concept of interior; rather than seeking answers and aims to multiply questions about various becomings. In this aim, the study explores how the interior-exterior duality was constructed by revealing the understanding, theory and ideologies that dominate the discourses, and then discusses the possibilities of the “urban interior” as a discourse of rupture that transcends dualities.

Highlights

- Knowledge of interior (space) and interiority is mostly based on discussions on dualities such as interior-exterior, public-private, etc.
- This study proposes to re-think the “urban interior” in order to understand the knowledge of interior and interiority beyond dualities.
- “Urban interior” transcends dualities and re-opens the discussions on other terminologies of interior and interiority.

Keywords

Inside-outside; Duality; Modernist canon; Urban interior.

Article Information

Received:

04.10.2022

Received in Revised Form:

08.07.2023

Accepted:

29.07.2023

Available Online:

19.04.2024

Article Category

Research Article

Contact

1. Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture, Ph. D. in Architectural Design, Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye
ecehan.kivilcim@ogr.deu.edu.tr

İç mekânda iç-dış dualitesinin inşası ve kopuş söylemi olarak “Kentsel İç Mekân”

Ecehan KIVILCIM SÖZGEN¹, ORCID: 0000-0002-1551-1001

Öz

Büyük anlatıların meşruiyetini yitirdiği günümüzde, iç mekâna dair yazılı gelenlerin Batı düşünce tarihinin öne sürdüğü, kullandığı, çekip çevirdiği kavramlarla oluşturduğu söylemlere dayandığı ve bu işleyişin hegemonik bir biçim aldığı söylenebilir. Bu söylemlerin yazılı metinlerdeki işleyiş biçimleri dualiteye dayalı düşünce sisteminin modern köklerini ele vermektedir. İç mekân bilgisini dualiteler üzerinden okumak, her geçen gün daha karmaşıklaşan, saçaklanan iç mekân kavramının anlamını sabitlemekte, olası potansiyellerini ve açılımlarını baskılamaktadır. Bu çalışma, iç mekân kavramı üzerine tekrar düşünmek üzere boşluklar aralamayı; cevap arayışından öte, farklı oluşlara dair soruları çoğaltmayı amaçlar. Bu hedef doğrultusunda, söylemlere egemen olan anlayışları, kuramları, var olan ideolojileri açığa çıkararak iç-dış dualitesinin nasıl inşa olduğunu araştırır ve ardından dualiteleri aşan bir kopuş söylemi olarak “kentsel iç mekân”ın (urban interior) olasılıklarını tartışır.

Öne Çıkanlar

- İç (mekân) ve içsellik bilgisi daha çok iç-dış, kamu-özel vb. dualiteler üzerinden açıklanan tartışmalara dayanmaktadır.
- Bu çalışma, dualitelerin ötesinde iç mekân ve içsellik bilgisini anlamak üzere “kentsel iç mekân” kavramını yeniden düşünmeyi önermektedir.
- “Kentsel iç mekân” dualiteleri aşar ve iç mekânı yerleşik terminolojiler dışındaki alternatifler üzerinden tartışmaları yeniden açar.

Anahtar Sözcükler

İç-dış, Dualite; Modernist kanon;
Kentsel iç mekân.

Makale Bilgileri

Alındı:

04.10.2022

Revizyon Kabul Tarihi:

08.07.2023

Kabul Edildi:

29.07.2023

Erişilebilir:

19.04.2024

Makale Kategorisi

Araştırma Makalesi

İletişim

1. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık ABD, Bina Bilgisi Doktora Programı, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Türkiye
ecehan.kivilcim@ogr.deu.edu.tr

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Günümüzde, büyük anlatıların meşruiyetini yitirmiş olmasına rağmen, iç mekâna dair yazıla gelenlerin Batı düşünce tarihinin öne sürdüğü, kullandığı, çekip çevirdiği kavramlarla oluşturduğu söylemlere dayandığı söylenebilir. Plüralist yaklaşımlarla çeşitlenen günümüz mimarlık ortamında dahi, iç mekân bilgisi modernist kanonun etkisinden kurtulamamış görünmektedir. Batı-merkezli düşünce ekseninde, dualitelere dayanan tartışmalar iç mekân bilgisini ve kavrayışını kuşatmış durumdadır. İç mekân, modernizmin ideolojisinin şekillendirdiği kanonda, ön kabuller üzerinden okunmaya devam ederken, söz konusu ön kabullerin ilk sıralarında iç-dış dualitesi yer almaktadır. Çoğu tartışmada iç mekân ve ‘iç’e dair kavramsal açılımlar “öteki” olarak kodlanmış, verili bir ‘dış’ üzerinden tanımlanmaktadır. Totalleştirici söylem pratikleri yoluyla ‘öteki’ ve ‘karşıt’ üzerinden tanımlar ise modern düşünceye özgüdür. İç ve dış birbiri ile dengede ve homojen bir ilişki içerisinde değildir ve zıt şeyler olarak kavramsallaştırılmaz durumdadır. Ayırdında olmadan benimsenen ve öteki üzerinden algılanarak tanımlanmaya çalışılanlardan kuşku duymanın gerekliliği açıktır.

Günümüzde iç mekânı ve ilişkili kavramları Kartezyen kanondan bakarak değerlendirmek anlamsızlaşmaktadır; postmodern düşünceyle Kartezyen/modernist mekân kavrayışı çözülmeye başlamıştır. Bu çözüme, 1960’lı yıllarda mutlak ve sabit mekân kavrayışındaki çözümler ve 1980’li yılları işaretleyen epistemolojik kaymalar ile birlikte mekânın dönüşümselliği, olumsuzluğu ve oluş hali ile yakından ilişkilidir. Kavramların sürekli inşa ve dönüşüm durumu iç-dış diyalektiğini de dönüştürmektedir. Kartezyen bağlarından kopan, her geçen gün daha karmaşıklaşan, saçaklanan iç mekân bilgisini dualiteler üzerinden okumak kavramı sabitlemekte ve olası potansiyellerini, açılımlarını baskılamaktadır. Bu çalışma, iç mekân kavramı üzerine tekrar düşünmek üzere boşluk aralamayı ve kavramın kendine içkin olasılıklarına ve farklı açılımlarına dair soruları çoğaltmayı amaçlar. İç mekâna dair bilgi üretiminin dualitelere dayalı kanıksanmış güzergâhlarının dışında nasıl düşünülebileceğini sorunsallaştırır. Çalışmada “kentsel iç mekân/urban interior” kavramı iç mekâna dair bilgiyi çoğaltmanın ve potansiyellerini genişletmenin yeni bir kavramsal olasılığı olarak ele alınır. Bu hedefte, iç-dış dualitesini tarihsel süreç boyunca inşa eden söylem birliklerine geri götürerek tanımlamaya çalışır ve şu sorular ile araştırmayı çerçeveler: İç mekân bilgisi iç-dış dualizmi temelinde inşa edilen söylemler dolayısıyla nasıl inşa edilmiştir? Bu inşa hali ve sürecinde söylem birliklerinin dışında kalanlar/bırakılanlar nelerdir? “Kentsel iç mekân” bu dualiteleri aşan, iç mekân bilgisinin içkin olasılıklarını yeniden dolaşıma sokabilecek bir düşünsel araç olarak ele alınabilir mi?

Çalışmanın ilk bölümde iç mekân bilgisinde iç-dış dualitesini inşa eden egemen söylemler deşifre edilmektedir. Bu girişimin itici gücü, dualizme dayalı iç mekân kavrayışının literatürde egemen anlatılar dolayısıyla dolaşımda oluşudur. İkinci bölümde, iç mekân bilgisinin dualitelerden ve bunlara dayalı söylemsel birliklerden kopuşunun yollarını keşfetmek üzere karşıt söylemler belirginleştirilmektedir. Sonraki bölümde ise, iç mekânı yeniden düşünmek üzere dualitelerin

ötesine geçen çalışmaların izi sürülmektedir. Yöntem olarak, iç-dış ikiliğini inşa eden egemen söylemler ve bu söylemlerin dışında kalan karşıt söylemlere yönelik bir literatür taraması yapılmış; metinler çapraz okumalar aracılığıyla birbiri ile ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda, felsefi metinlerden, edebiyattan ve mekân kuramlarından ödünçlenilmiştir. Böylece, iç mekân bilgisini dualist kodlarla kodlanmış söylemlerin ötesine geçerek yeniden okumak hedeflenmektedir.

Yapılan dökümlerin ardından, iç mekân kavrayışında ve kavramsallaştırmasında önemli sorulardan biri ikilikleri bırakan bir dille konuşmanın mümkün olup olamayacağıdır. Bu noktada, kentsel iç mekân/urban interior kavramı iç(mekân)/interior ve içsellik/interiority kavramlarını yeni bir içerikle donatan ve modernist düşünce ve dualiteye dayalı söylem birliklerinin karşısında, aşkın bir söylem olarak belirlemektedir. Epistemolojik kırılmalarla beraber ortaya çıkan kavramsallaştırmalar arasından doğan kentsel iç mekân/urban interior) kavramı ilişkisellikler üzerine kuruludur ve dualiteleri aşan bir aradalıklar, akışkanlık, geçirgenlik, geçişlilik, süreklilik, teritori, asamblaj/agencement¹ ve benzeri postmodern kavramlar üzerinden söylemini inşa etmektedir. Kentsel iç mekân/urban interior kavramı iç mekânın karmaşık ve dolaşık yapısını öne çıkarırken, çelişkilerini ve gerilimlerini de ortaya koymakta, böylece iç mekân bilgisini yeniden okumaya olanak tanımaktadır.

Bilgiye dair bu içsel keşif, iç mekânın muğlak ve örtük boyutlarını keşfetmeye doğru bir yol aralamaktadır. Bu arayışta önemli bir tartışma “sınır” üzerinden başlar ve saçaklanır. Sınırlar, Kartezyen düşünce temelinde, ‘dış’ı ‘iç’ten mutlak biçimde ayırmıştır. Ancak, bu keskin ayrışma her iki tarafın birbirinden ödünçlendiklerini göz ardı etmekte, kendi içkin, özgün niteliklerini baskılamakta ve ‘ara’larındaki ilişkiyi çoğul okumalara kapatmaktadır. ‘İç’ ve ‘dış’a dair bilgi sabit değildir; bilgi bağlama göre değişkenlik göstermektedir. Görünürdeki karşıtlıklar kavramların tanım ve içeriğini belirlerken, kavramlara içkin ve ‘karşıt’ı olmayan her nüans silikleşmekte ve önemini kaybetmektedir. Hâlbuki iç mekâna dair bilginin çoklu katmanı bu nüanslarda saklıdır. Kentsel iç mekân, modern düşüncenin ürünü olan karşıtlıkların arasından doğmuştur ve dualitelerin gözden kaçırdığı saklı olasılıklara yer açmaktadır. Modern düşüncenin dualiteleri içinde çerçevelenen bir tartışma alanının konusu olmaktan çok uzaktır. Kendi kavramsal inşasını ve içeriğini bu düşünce sisteminden koparak, kendi içkin düzleminde kurmuştur. Bu yeni kavram, iç mekânı düşünmek üzere ön kabullerden ve sabit önermelerden sıyrılma imkânı sunmaktadır.

2. İÇ MEKÂN BİLGİSİNDE MODERNİST KANON, SÖYLEMSEL BİRLİKLER VE DUALİTELERİN İNŞASI (MODERNİST CANON, THE UNITIES OF DISCOURSE AND CONSTRUCTION OF DUALITIES IN INTERIOR KNOWLEDGE)

Batı merkezli bir kavram olarak modern, Rönesans ve Reform dönemlerinden 21. yüzyıla kadar olan dönemi kapsayan süreçte kendine yüklenen anlamlar ile kavramsal açılımını genişletmiştir. Modernitenin kökleri Kepler, Galileo, Newton ve Descartes’in düşüncelerini temel alan Aydınlanmacı düşünceye dayanmaktadır (Turgüter & Evren, 2019); nitekim dualist düşünce formu da Aydınlanma ile ortaya çıkmıştır (Adorno & Horkheimer, 1995). Genel hatları ile “dualizm” bir

¹ Kavramın teorik kökleri için bkz: Gilles Deleuze ve Felix Guattari’nin 1987 yılında yayımlanan *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia* başlıklı felsefi çalışması.

şeyi tanımlamak, açıklamak ve belirsizlikleri ortadan kaldırmak üzere şeylerin birbirlerine indirgenemeyen iki karşıt ilkesini ileri sürmekte ve söz konusu ikiliğin arasındaki gerilimler üzerinden bilgiyi üretmektedir. Dualizm, ancak değerine atıfta bulunularak açıklanabilecek iki şeyin ilişkisini ifade etmektedir ve ikili karşıtlıklardan farklı olarak, ilişkideki her terim ‘ne’ ise ‘o’ olmak için gerekli bir koşul olarak değerini gerektirmektedir (Fung & Jackson, 1996).

Polonyalı sosyolog ve filozof Zygmunt Bauman *Modernlik ve Müphemlik* (2003) adlı kitabında modernist kanonu tanımlama ve tanımları sabitleme iktidarı olarak görmüştür. Aydınlanma ile çizilmeye başlanan bilimsel olan ile olmayan arasındaki keskin çizgi modern kültürün söz konusu tanımlama mekanizmaları ile yakın bir işbirliği içinde olan dualist düşünce formunu yaşamın neredeyse her alanına yerleştirmiş ve bu yerleşimin epistemolojik bağlamlarından biri ‘iç mekân’ olmuştur.

İç mekân bilgisi -özellikle modern iç mekân kuramı- on dokuzuncu yüzyıl sonlarını işaretleyen, çoğunlukla mimarlık ve şehircilik özelinde birikmiş ‘iç’ ve ‘dış’ın mekânsal kutupsallaşmalarına işaret eden anlatılara dayanmaktadır (Boraczek, 1999’dan aktaran Bauer & Moran, 2018). Birey, kent ve mekân ara yüzünde yapılan tartışmalar modernizmi sırf yıkım olarak gören radikal ve karamsar tutum ile modern olanın değişim umudu sunduğunu gösteren iyimser tavır arasında karşıt konumlarda yığılırken, uzlaşma isteğine dair ortaya konanlar arka planda kalmış, silikleşmiştir. Bu kavrayış, iç ve dış olmak üzere karşıt pozisyonda konumlandırılan ikili arasındaki süreklilikleri fark etme isteğini bastırırken, gerisinde cereyan edenleri negatif bir tonla reddeder. Fransız filozof Jean Hyppolite’in ifade ettiği gibi, “bu iki terimin biçimsel karşıtlığında ortaya çıkan şey, daha ötede ikisi arasındaki bir yabancılaşmaya ve düşmanlığa dönüşür” (Hyppolite, 1956; aktaran Bachelard 2008, s.256).

Modern kültür ile 18.yüzyıldan itibaren kök salmaya başlayan dualist düşünce formunda (Campe & Weber, 2014) iç-dış ayrışması üst üste yığılmış söylem katmanları ile iç mekân kavrayışı üzerinde egemen bir anlatıya dönüşmüştür. İç mekân bilgisi, tarihsel süreçte modernist söylemler ve farklı parçalanma stratejileri ile iç-dış ikiliği üzerinden tariflenen bir mekânsal anlatıya indirgenme eğilimi gösterse de, bir taraftan bu sınırları aşmak üzere gündeme getirilen yeni kuramsal tartışmaların konusu olmaya devam etmektedir.

Dış ve iç arasındaki karşıtlığı parçalamak üzere Walter Benjamin tarafından *Pasajlar* eserinde ortaya konan teorik miras, 1950’lerde öne çıkan Durumcu Hareket/Situationist International tarafından devralınmış görünmektedir. Durumcu Hareket, ‘dış’ sal olanı ‘iç’ sel olana bağlamak için tekil operasyonlar yürütmüştür (Miller, 2017). 1960’lı yıllar ise, modern düşüncenin kategorik sabitliklerinin sorgulandığı bir kültürel ortamda, mutlak ve sabit mekân kavrayışındaki çözümleri işaret etmektedir ve iç mekân kısıtlayıcı bir mimari tanıma bağlı olan mutlak bir durumdan uzaklaşmaktadır. David Harvey, Manuel Castells ve Henri Lefebvre’nin kuramsallaşmalarına dayanan bu tartışmalar mekânı kodlayan determinist kavrayışı çözerken, 1968 öğrenci olayları ve toplumsal dinamikleri iç mekânı dair kavramsal açılımları da çoğaltmak üzere zemin hazırlamıştır. Kökleri 1970’lerin yaratıcı ortamı ve Michel Foucault, Michel de Certeau gibi önemli aktörlerine kadar giden ve 1980’lerde hız kazanan mekânsal dönüş/spatial turn paradigmatik yeni bir kavrayışa işaret etmiş ve mekânsal içerimin sosyal teoride içkin hale gelmesi ile iç mekân bilgisine çeşitli katkılar sunmaya aday olmuştur. 1980’li yıllarda, iç mekânı beden üzerinden tartışmaya açan ve

yeniden ele alan çalışmalar dualist iç mekân kavrayışında yeni bir yarık açmıştır. Eric Erikson'un bedenini mekânla psikolojik ilişkisine dair erken teorisi, Merleau-Ponty'nin "bedenlenme" fenomenolojisi, Bryan S. Turner'ın beden sosyolojisi, Pierre Bourdieu'nün habitus-beden odaklı sosyolojisi ve bedene odaklı diğer tartışmalar fenomenolojik ve ontolojik yaklaşımları iç mekân özelinde dolaşıma sokmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde, modern toplumlar üzerindeki görüşleriyle tanınan İngiliz sosyolog Anthony Giddens'in (2014) zaman–mekân ayrılması/separation of time and space kavramsallaştırmasını geliştiren David Harvey, öne sürdüğü zaman–mekân sıkışması/time-space compression kavramı üzerinden mekânsal sınırların aşılmasını tartışmaya açmıştır. Sınırların muğlak hali iç-dış veya özel-kamusal ayrımının belirsizleştiği mekânlar için ikilikleri aşan bir kavramsallaştırmaya ihtiyaç duymuştur. Robert Venturi'nin 'çelişki mekânı', Edward Soja'nın 'üçüncü mekân'/thirdspace anlatısı, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin 'plato'larındaki 'kaygan mekân', Michel Foucault'un 'heterojen mekân' kavramsallaştırması sınırların erimekte ve iç mekânın da dönüşmekte olduğunu işaret etmektedir. Bu gelişmeler yaşanırken, 1990'ların ikinci yarısı itibariyle dijitalleşen toplum ve mekân odağında dijital beşeri bilimler/digital humanities dijital araçlarla veri kaynaklı farklı temsil biçimlerini gündeme getirmiştir. Sanal uzam yerleşik iç-dış, kamusal-özel ayrımlarını eritmektedir. Öte yandan, aynı yıllarda tartışma zeminini kurmaya başlayan Yeni Materyalist düşünce Manuel DeLanda, Bruno Latour, Rosi Braidotti, Quentin Melliassoux, Levi Bryant gibi isimlerin doğrudan ve/veya dolaylı olarak katkıları ile felsefi arka planını inşa etmektedir ve iç mimarlık epistemisine temas eden yeni bir teorik çerçeve sunmaktadır. Tasarım disiplinlerine ek olarak sanat tarihi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, etnografi, antropoloji gibi alanların bakış ve yöntemleri üzerinden kendi tartışma açılarını çeşitlendiren iç mekân, uluslararası ve ulusal ölçekte çalışan akademik komiteler ile kuramsal inşasını ve tarihyazımını sürdürmektedir.

Günümüze uzanan bu süreçte iç mekân kavramı farklı disiplin alanlarına ve gündelik hayatın söylevine yayılırken, bu geniş yayılım muğlaklığı da beraberinde getirmiştir. 'İç mekân' kavramının neye karşılık geldiği, anlamsal ve kavramsal inşasını nasıl kurduğu ve genişlettiği Penny Spark, Charles Rice, Beatriz Colomina, Mark Taylor, Jacopo Leveratto, Christine McCarthy gibi iç mimarlık literatürüne katkıda bulunan kuramcılar tarafından ele alınmakta ve iç mekân 'dış'ın olumsuz ilişkisi veya tersyüz edilmesiyle değil, 'içsellik', kökeni ve içkin mekânsal nitelikleri ile tanımlanmaktadır. Bu gelişmelere rağmen, iç mekân bilgisi Kartezyen felsefenin rasyonel kabulleri ve Modern Batı Düşüncesinin ürünü olan dualist söylemlerden sıyrılabilmiş değildir. Modernist düşüncenin ve Batı kanonunun söylemsel olarak inşa ettiği dualist çerçevede iç mekân bilgisi, iç-dış ikiliği üzerine inşa edilmiş modern bir söylemsel birliğin baskın anlatısı ile çerçevelenmiştir. Bu baskın anlatının, iç mekâna dair içkin bilgiyi ve olasılıkları silikleştirdiği söylenebilir. Bu durumda şu soru belirir: İç mekân bilgisinde söylem birliklerinin, egemen söylemlerin dışarıda bıraktıkları nelerdir? Bu bölüm, iç mekân bilgisinde dualiteleri inşa eden ve modernist kanonda üretilmiş söylemsel birlikleri ortaya çıkarmayı, ardından iç mekân bilgisinin dualist terminolojileri aşan alternatif kavramsallaştırmalar ile yeniden ele alınmasını mümkün kılmak üzere asimetrik ve karşıt söylemlerin bir dökümünü sunmayı amaçlamaktadır.

2.1. Söylemsel Birlik: Modernizmin Yıkıcı Gücü, Tekinsiz 'Dış' ve Evsizlik Hallerine Karşılık 'İç'e Dönüş (Modernist Canon, The Unities of Discourse and Construction of Dualities in Interior Knowledge)

İç-dış dualitesi modern düşünceyi temel alan kanonik bir inşadır ve 'güvenli iç' – 'tekinsiz dış' etrafında yığılan söylem birlikleri ile iç mekân tarihyazımında baskın bir role bürünmüştür. Psikanalitik, fenomenolojik, sosyolojik, teolojik ve ekonomi-politik söylemlerin yanı sıra mimari söylemler, hatta felsefe ve edebiyat ayrı ayrı kollardan, farklı aktörlerce bu dualiteyi dolaylı olarak inşa etmişlerdir.

Modern dünyayı kavrayışın bir kutbu, görece daha güçlü sesi, modernizmin yıkıcı gücü ve Marksist tınıda² seyreden karamsar tutumlardır. Bu düşünce temelinde modern dünya anksiyete, endişe ve yabancılaşma üzerine kuruludur (Marx, 2010; Vidler, 2002; Simmel, 2012). Marshall Berman (1994) modern burjuva toplumunun karanlık ve saklı yönü ile garip ve paradoksal bir konumda olduğunu, bu istikrarsız ve dinamik karakterin devamlı kurma ve yıkma eğiliminde olduğunu iddia etmektedir. Akademisyen-mimar Hakkı Yırtıcı (1996, s.22) ise modernleşmenin her türlü sarsıntısını hissederek yaşamının getirdiği modern bilinç durumundan söz eder ve şöyle açıklar:

“Modern bilinç, içinde bulunulan dünyanın temsil edilemezliği, devamlı devinimi, geçmişten devralınan biçim ve içeriklerin yetersizliği karşısında duyulan güvensizlik ve yersizlik duygusu ile mücadele etmek zorundadır. Modern olmak arada olmak demektir. Önceki yabancıdır... Modern olmak çevresindeki her şeyi yıkmayı, yabancı olmayı, geçici, zeminiz bir dünyada yaşamayı gerektirir. Referans alınabilecek, hiçbir değer ya da anlam bulunmaz. Hafızaya yer yoktur.”

Mekânla ilişkili nevrozlar ve fobiler Anthony Vidler'in 2002 yılında kale aldığı *Warped Space: Art, Architecture, and Anxiety in Modern Culture* adlı kitabında klostrofobi ile agorafobi sarkacında gidip gelir³. Ernest Jentsch ve Sigmund Freud yirminci yüzyıl başında tekinsizlik kavramını psikanaliz alanında kullanan öncüller olurken (Kütük ve Aksu, 2020), Vidler psikanalizin sınırlarında bir çizgide tekinsizlik söylemini hem kent mekânı hem ev üzerinden yeniden üretir ve dolaşıma sokar. Korku, kaygı, yabancılaşma ve bunların psikolojik karşılıkları olan kaygı nevrozları ve fobileri yabancılaşmış öznenin rahatsızlıklarıdır ve modern dönem boyunca mekân ile modernitenin paranoyak öznesinin yakından bağlantılı olduğunu göstermiştir. Modern, teknolojik ve kapitalist gelişmenin bir sonucu olarak yaratılan korku manzaraları ve umutsuzluğun topografyaları Vidler tarafından *warped space* kavramsallaştırmasıyla ele alınmıştır. Sosyolojik bakış da kente Karl Marx'ın yabancılaşma kuramı etkisinde bakarak, kentlinin kendisine ve kentine yabancılaştığını öne sürmüştür. Benzer çizgide, George Simmel *The Metropolis and Mental Life* (2012) başlıklı makalesinde, modern kenti yabancılaşmanın mekânı olarak görmüştür. Modern kent yaşamı heterojenliklerle dolu bir mücadele, aynı zamanda uzlaşma alanıdır.

² Marx'ın krizlerin ardışıklığı ve sarsıntı gücüyle kapitalizmi yıkacağı öngörüsü temelinde iyimser bir tavır olsa dahi, yabancılaşma ekseninde fenomenolojik, kültürel ve sosyolojik anlamda karamsar bir yönü olduğu söylenebilir.

³ Vidler'in dualitenin inşasındaki rolü bu çalışma bağlamında ikirciklidir; referans verilen çalışmada hem kent mekânını hem de evsel alanı tekinsizlik üzerinden ele almaktadır. Bu sebeple, bu çalışmanın 'karşıt görüş' olarak tanımladığı içerikte de Vidler'in çalışmasına referans yaptığı belirtilmek istenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde, modern dünyaya olan inancın ikna ediciliğini kaybetmeye başladığı 1950'lerin kültürel ortamı içinde, varlık felsefesi bakışı da modern kentin nevrozlarını odağına almıştır. Dünyada var olma biçimi ile ilgili düşünceler bu ortamda çeşitlenmiş; bu ekseninde Martin Heidegger (1975) ikamet etmeyi, mesken tutmayı dünyada var olmak/var oluş olarak nitelendirmiştir. Modernizmin yıkan, parçalayan, kaotik güçlerinin karşısına baskıcı olmayan bir bütünü ve düzeni koymayı amaçlarken, ikamet etme/barınma kavramına etimolojik perspektiften yaklaşan düşünür, *ev* kavramını hem fiziksel barınmayı hem de varoluşsal barınmayı içerecek şekilde üstü örtülü olarak kullanmıştır. Heidegger'e göre, modern dünyada barınma sorununun çözülmesi mümkündür ancak mesken tutamama hali çözümsüzdür.

Yirminci yüzyıl başlarında hâkim olan kente yabancı olma, mesken tutamama ve modern insanın çeşitli kopma hallerine referans veren anlayışa karşılık, içe dönme, sığınma dürtüleri ile beliren güvenli iç mekân kavrayışı literatürde yankılarını bulmuştur (Colomina, 2007). İç ve dış arasında, tanıdık olan ile yabancı olan arasında karşılaştırılmalar yapılmaya başlanmış ve bunların sonucunda dış dünyada tehlike, iç dünyada *ev* duygusu yapılanmıştır (Göregenli ve Karakuş, 2014; Fried, 2000). Farklı alanlarda üretilen metinler, dolaylı ya da dolaysız olarak iç-dış dualitesi üzerinden mekânsal bir aktarım yapmaktadır ve 'güvenli iç' söylemi, 'tekinsiz dış' üzerinde katmanlaşan söylemsel birliğe eklenmiştir.

Sarkacın diğer tarafında, modern dünyayı kavrayışın diğer kutbuna yerleşen 'iç'e dönüş söylemlerinin çoğunlukla sığınma ile eşleşen korunaklı bir 'iç' üzerinden türediği görülmektedir. Benzer şekilde, mimarlık tarihinde, iç mekân ile ilgili çoğu kavramsallaştırma ve anlatıların ev/evsel alan üzerinden kurulması şaşırtıcı değildir. İlkel zamanlardan itibaren sığınma ile eşleşen korunaklı 'iç', birincil uğraş alanı mekân olan mimarlık ve iç mimarlık disiplinleri için tarihyazımında bir başlangıç olmuştur. Eve ilişkin imgeler, duygular, deneyimler ve hatıraların fenomenolojik, psikolojik, antropolojik ya da etneografik incelemeleri 'iç'e dair farklı boyutların tartışmaya açılmasında itici güç olmuşlardır.

1950'li yıllarda Fransız kültürel ortamı Jean Paul Sartre gibi Varoluşçular ve Merleau Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımı ile tartışma zeminini genişletirken, ses getiren düşünürlerden biri Gaston Bachelard olmuştur. Bachelard *Mekânın Poetikası* (2013) adlı eserinde bireyin güven duygusu üzerinden ev ile kurduğu ilişkileri mecazlarla anlatmış ve anlamlandırmıştır. Evi, yücelten bir tavırla, sığınak metaforu üzerinden ele almış ve hem anlatsal hem anlamsal olarak 'dış'tan ayırtmıştır.

Modern edebiyatın çok daha öncelerinden hazırlamaya başladığı bu tartışma zeminini, 19. yüzyılın ortalarından itibaren John Ruskin'in 1865 yılında kalem aldığı *Susam ve Zambaklar* başlıklı kitabında işaretlenebilmektedir. Ruskin, eserinde evi güvenli bir iç mekân olarak sunmaktadır. Evin gerçek niteliği dışarıdaki yaşamın gerçekliğine, korkuya, kuşkuya ve anlaşmazlığa karşı bir sığınak oluşudur; aksi halde 'ev' den söz edilemez. Anlatıların dolaylı ya da dolaysız, iç-dış dualitesi üzerinden mekânsal bir aktarım yaptığı örneklerden bir diğeri Franz Kafka'nın eserleridir. Eserlerin çoğunda başkarakter korku, endişe, yabancılık ve dışlanmışlığın getirdiği tedirgin ruh halindedir; dış dünyadan kaçma ve 'iç'e saklanma hali anlatılarına hâkimdir.

Modern dünyanın tekinsizliği karşısında evin ve domestik hayatın güvenli bir alan olarak alınılmasına dair mimarlık tarihinden bir katkı mimarlık tarihçisi ve kuramcısı Uğur Tanyeli'den

gelir. Tanyeli (1995)'ye göre karmaşık ve mücadele isteyen dış dünyaya karşı olarak 'ev' her türlü dış karmaşadan yalıtılmış, sağlam, kendi küçük dünyasında uyum ve dengeyi yaşayan ve üreten bir yapıyı vadetmektedir.

Evin sığınak olarak kavranışı Amerikalı sosyolog Richard Sennett'e göre modern ve dünyevi bir düşüncedir. Sennett *Gözün Vicdanı* (1999) adlı kitabında teolojik bir perspektifte iç-dış dualitesine yaklaşır. Anlatısına 4. yüzyılda yaşamış Antik düşünür Aziz Augustinus'un dinsel yaklaşım doktrini ile başlar; Batı kültüründe 'iç'e verilen değişmez değer ve içsel yaşamın mekânı olan 'iç'in izlerini sürer. Sennett'in perspektifinde 'iç', acıların paylaşıldığı ve merhametin görüldüğü yer iken, 'dış' ahlaktan yoksun olana aittir. Sokak yaşamı ile manevi yaşamın radikal kopuşu ile 'iç'in 'dış'tan keskin kopuşu söz konusudur; yüceltilen iç mekânın kendidir. Protestanlıkla ortaya çıkan bu mekân kavrayışı esasında modern görme tarzıyla birleşmiştir. Manevi arayışta sığınak kilise, sonraları ise 'ev'dir. Ancak, moderniteyi kişiyi evsiz bırakan, yer ve toplulukla geleneksel çağrışımları bozan bir güç olarak gören anlayışa karşılık, güvenli iç mekân kavrayışı modernite sorununa bir cevap olarak var olmayacaktır.

2.2. Asimetrik ve Karşıt Söylemler: Tekinsiz 'İç', 'İç'ten Kaçış (Asymmetrical and Opposite Discourses: The Uncanny 'Interior', Escape from the 'Interior')

Süregelen tartışmalar keskin ve kesin onca yanı içinde, farklı perspektifler barındıran ve iç mekânı yeniden düşünme olanağı veren asimetrik eğilimleri de gündeme getirmiştir. 'Ev'in, dolaylı olarak iç mekânın, sığınak metaforu üzerinden üretilen söylemleri eleştirilmiş ve terk edilmeye başlanmıştır. Koruma ve düzenin bir sembolü olarak kavranan 'ev'in baskılanmış, görmezden gelinmiş ya da yeterince ses verilmemiş boyutlarına değinilmeye başlanmıştır. Tekilleşen söylemler ile bu çoğulcu ortam karmaşık ve süreksizliklerle dolu bir söylem alanı sunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, modern dünyanın nevrozlarını eleştiri odağına alan kültürel ortamda ev kavramına atfedilen sığınak metaforu da çözülmeye başlamış (Colomina, 2007); modern kültürün evin alımlanışına dair edebiyat yazınındaki eleştirileri bu çözülmeye eklenmiştir. Ev, nesnel olarak tarif edilmesi zor olan intra-psişik ve çok boyutlu bir deneyimdir. Amerikalı sanat tarihi uzmanı Christopher Reed derlediği *Not at Home: The Suppression of Domesticity in Modern Art and Architecture* (1999) başlıklı kitapta on dokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana modernist teoriler ve uygulamalar için evsellikten 'kaçışların' önemini ortaya koymaktadır. Reed'in giriş bölümünde ana hatlarıyla belirttiği gibi, ev içi meselelere dikkat çekmek çok boyutlu modernizminin eksik kalan okumalarını da yapmaya olanak tanımaktadır.

Ev ve aile kavramının anlamsal çeşitliliği içerisindeki 'sığınak karşıtı' halleri Nurdan Gürbilek tarafından kaleme alınan *Ev Ödevi* (2016) adlı kitapta toplanmıştır. Kitapta, farklı yazarlar tarafından, çocukluğun ilk sahnesi olan evlerle ilgili yazılmış beş denemeye yer verilmiştir. Bu denemelerden biri Tezer Özlü'ye aittir ve Özlü'nün *Memur Çocukları, Ev Ödevleri, Pazar Öğleden sonraları* (2016) başlıklı denemesi, evi bir türlü içselleştirilemeyen ve mutluluk mekânına dönüştürülemeyen bir yer olarak sahnelemektedir. Kadrajda, memur bir ailenin evinde yaşanan iç karartıcı anlar vardır; nesnelere donatılmış bunaltıcı iç mekân, içselleştirilmemiş ev ve aile yönetimi-denetimine dayanan bir yaşam söz konusudur. Ev yetişkin denetimi ve yönetimini içeren bir etkileşim örüntüsü olarak algılandığında, kaçıp kurtulmak istenen bir yere dönüşmektedir. Benzer çizgide, sosyolog Asuman

Suner Hayalet Ev: Yeni Türk Sinemasında Aidiyet, Kimlik ve Bellek (2006) adlı kitabında *Tekinsiz Evler, Klostrofobik Mekanlar* başlıklı metninde evi insan ruhunun en karanlık sahnesi olarak görür ve aktarır:

“Tam da dışa kapalı, içedönük, mahrem yapısından ötürü, ev insan ruhunun en karanlık yanlarının sahnesi olur. Mahremiyet, dışarıya, dışarıdaki dünyanın tehditlerine karşı bir korunma imkânı sağlamaz. Ev, kollayıcı, korunaklı bir sığınak değildir. Tersine, özel alanın mahremiyeti şiddetin en akıl almaz biçimlerini kimsenin ulaşamayacağı, müdahale edemeyeceği bir alana çektiği için, ev insanı en çaresiz bırakan yerdir” (s.173).

Kitabın sonsöz bölümünde ise yirminci yüzyıl başlarında Alman felsefeci ve toplumbilimci Theodor Adorno'nun *Minima Moralia* (1998) başlıklı yazısı dikkat çekicidir. Yazar, Nietzsche'nin "ev sahibi olmamam iyi talihimin bir parçası bile sayılabilir" ifadesine bir ekleme yapmıştır: "Kendi evimizi ev olarak görmemek, orada kendimizi 'evimizde' hissetmemek, ahlakın bir parçasıdır" (1998, s.41). Adorno, Yahudi karşıtlığı dolayısıyla yaşanan trajedilerden kaçmak için sürekli yer değiştirmektedir; hayatını otellerde geçirmiştir. Ona göre ev tutsaklıktır; ev sahibi olmamak ise en büyük özgürlüktür. Ev ile ilintili kavramların kültürel ve sosyolojik bağlamları ve bu dolaylımlarla oluşan semantik farklılıkları evi baskı ve tekinsizlik yüklü bir mekân kaynağı olarak kodlayan yaklaşımlara kapı aralamaktadır.

Eve dair tekensizlik söyleminin yalnızca edebi metinlerde değil, farklı sanat pratiklerinde de işlendiği görülmektedir. Edebiyatın yanı sıra sinematik uzamdaki tekensiz evin içerdiği paradokslar ulusal ölçekte Nuri Bilge Ceyhan, Zeki Demirkubuz filmleri üzerinden okunabilmektedir (Suner, 2006). *Aylak Adam* (1959), *Tuhaf Bir Kadın* (1971), *Tutunamayanlar* (1972), *Ölmeye Yatmak* (1973), *Teblikeli Oyunlar* (1973) ve *Çocukluğun Soğuk Geceleeri* (1980) gibi romanlar evsizleşme anlatıları üzerine kuruludur (Gürbilek, 2016). Uluslararası ölçekte, Alfred Hitchcock ise *Arka Pencere*, *Marnie* ve *İp* filmlerinde olduğu gibi en sıradan evi olağanüstü tehditlerle suçlamaktadır. Stanley Kubrick, David Lynch gibi isimler tekensizliğin işlendiği filmlerin önemli temsilcileri iken Gordon Matta-Clark'ın *Splitting* (1974) çalışması ve Rachel Whiteread'in Londra'da yer alan 1993 yılında yapımına başladığı *Ev* heykelinin hayaletleşen görüntüler aracılığıyla eve dair tekensizliği vurguladığı sanatsal çalışmaları bu bağlamda dikkate değerdir.

İç mekânın tekensizliği Stefanie Diekmann'ın Amerikan ve Avrupa sinemasında sahne arkasını konu alan çalışmalarında da mercek altına alınmıştır. Diekmann Joseph L. Mankiewicz'in *All About Eve* (1950), Stephen Frears'ın *Mrs. Henderson Presents* (2005) gibi tiyatroyla ilgili filmlerin kadrıjlarında soyunma-prova odalarına odaklandığını ve tiyatro izleyicisinin göremediği bu arkaplandaki alanın film izleyicilerine gösteri dünyasının gizli gerçeklerine ve mekanizmalarına bir bakış sunduğunu ortaya koymaktadır. Duygusal çöküntülerin, itirafların ya da entrikaların yeri olan sahne arkası, oyuncular için 'güvenli bir sığınak' değil, filmsel anlatıdaki istenmeyen, sorunlu içselliği ortaya çıkaran bir "teşhir aracı"dır (Lajer-Burcharth & Söntgen, 2015). Bu ve benzeri sığınak metaforu olarak 'iç' anlayışına karşı çıkan çalışmalar iç mekânı evsellik anlatılarından öte düşünmenin imkânlarını gündeme getirmektedir.

Dualiteyi inşa eden kurucu anlatıların ve söylemsel birliklerin ardında kalan karşıt söylemlerin iç mekân bilgisinin dualiteye dayalı söylemlerden ve kurucu anlatılardan kopuşuna zemin hazırladığı söylenebilir. Farklı metinlerde bahsedilen ve çalışmanın sınırlılığı sebebi ile burada bahsedilemeyen

birçok karşıt ya da asimetric söylemin doğrudan dualist düşüncenin kutupsallığını kırmaya yönelik bir amaçla üretildiği söylenemez; ancak, iç mekânın olası teorik açılımlarına önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Antik çağlardan beri, tehditkâr ‘dış’ a karşı konumlanan güvenli ‘iç’ yaklaşımı dualist bir çerçeve ile iç mekân kavrayışını kısıtlıyor olsa da, bir taraftan üretilen karşıt ve asimetric söylemler iç mekânın kendi özgün dinamiklerini keşfetmek için yeni boşluklar aralamaktadır.

3. İÇ MEKÂN BİLGİSİNDE DUALİTEYE DAYALI SÖYLEMSEL BİRLİKTE KOPUŞ (RUPTURE IN THE UNITY OF DISCOURSE BASED ON DUALITIES IN INTERIOR KNOWLEDGE)

Egemen anlamlar ve dualist kabuller üzerine kurulu anlatılar iç mekâna dair bilginin başka bir oluş içinde olma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Çokluk düzleminde var olan kavramı sabitleyip donduran dualist tanımlar üretmek iç mekâna dair dinamikleri görmeye engeldir. Bu doğrultuda, iç mekâna dair egemen söylemlerin göz ardı ettiği, gölgede bıraktığı karşıt söylemlerin, iç mekân bilgisinde dualist kanonda inşa edilmiş söylemsel birlikten kopuşuna zemin hazırladığı söylenebilir.

Öncülleri sığınma, mahremiyet gibi kavramlar aracılığı ile evsel alanla ilişkilenen iç mekân kavrayışı, 19. yüzyılda ‘iç’e dönüş hali ile bireysellik, öznellik, arzu gibi kavramlarla anlamsal dağarcığını genişletmeye başlamıştır (Rice, 2007). İç(mekân)/interior ve içsellik/interiority kendi tanımlarını ödünçlendiği farklı yaklaşım ve terminolojilerle birlikte çoğaltmaya devam etmektedir. Bu birikimin iç mekân tarihyazımı için hegemonik anlatılardan ve söylemsel birliklerden öteye uzananları işaret ettiği söylenebilir. Bu keşfi yapmak üzere iç mekânı özgün kökeni ve kendi mekânsal nitelikleri ile tanımlayan çalışmalara öncelik verilmelidir. Kopuş söylemini inşa edecek bu açılımlar, esasında iç mekân tarihyazımındaki kırılmalardır. Bu bağlamda, iç mekân tarihyazımındaki iç mekân bilgisinin mimarlık tarihyazımındakinden farklılaşması belirgin bir kırılmayı işaretlerken; “diğer” kırılmalar bu ana kırılmaya eşlik eden bağımsız tartışmaları içermektedir.

3.1. Bir Kırılma: Hegemonik Bir Anlatı Olarak Modern Mimarlığın İç Mekânı Karşısında Bağımsız ve Otonom İç Mekân Kavrayışı (A Break: Liberated and Autonomous Concept of Interior Against the Interior of Modern Architecture as a Hegemonic Narrative)

İç mekân tarihyazımında, iç mekân kavramının ve deneyiminin on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren nasıl oluştuğu mimarlık tarihçisi ve kuramcısı Charles Rice’in *The Emergence of The Interior: Architecture, Modernity, Domesticity* (2007) adlı kitabında etraflıca ele alınır. Rice, iç mekânın tarihsel olarak mahremiyet ve konfor ile ilgili haz ve arzuların, yaşamdaki cinsiyetçi ve ailesel rollerin pekiştirilmesinin ve ev içi tüketim ve kendini temsil pratiklerinin bağlamı olarak ortaya çıktığını öne sürer ve bu anlatıyı Walter Benjamin ve Sigmund Freud’un düşünceleri temelinde geliştirir. Rice’in belirttiği üzere, on sekizinci yüzyılın başlarından itibaren, içsellik/interiority içsel karakteri ve bireysel öznellik duygusunu ifade etmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte, ancak on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren, iç(mekân)/interior binanın veya odanın içine karşılık gelecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Evsel iç(mekân)/domestic interior kavramının dolaşıma girişi de aynı yüzyıla rastlamaktadır.

On dokuzuncu yüzyılda nesnelere koleksiyon ya da yığılmalar aracılığıyla evcilleştirilmektedir. Modern insan nesne ve mekânlarla birlikte var olmaktadır (Tanyeli, 1995); en önemli göstergeleri

Viktoryen evlerdir. Bu evlerin iç mekânları zaman içinde toplanmış, biriktirilmiş nesnelere doldurulmuştur; nesnelere özneler ile bir arada kurduğu iç mekânlar söz konusudur. Mekânların öznelerine dair anlatı kuran bu iç mekânları Tanyeli (1995, s.18) şu sözleriyle aktarır:

“...Artifaktları edinmek ve onları belirli mekânlara "yığmak" insanı insan kılan bir temel işleve dönüşmüştür. Bu edinme cinnetiyle neyin kastedildiğini anlamak için her tür eşyayla tıka basa dolu 19. yüzyıl iç mekânlarının fotoğrafları görülmelidir...”

İç mekan, on dokuzuncu yüzyıl sonlarına kadar, anıların ve hayallerin mekânı, nesnelere, koleksiyon ve sanat eserleriyle dolu bir yer olarak öne çıkmaktadır (Peressut vd., 2010). Tanyeli'nin (1995) de işaret ettiği gibi, on dokuzuncu yüzyıl iç mekânlarının biçimlenişi kişiseldir. Sahip olma edimi ile nesnelere dünyası farklı bir anlam kazanmıştır ve geleneksel, tarihsel öğeler sergileme ve biriktirme edimleri ile özgün iç mekânlar oluşturmaktadır. Ev, nesnelere kurulan bu ilişkiler aracılığıyla ikamet edenin kişiliğinin ve onun eşsiz yaşam izlerinin ifadesidir (Pallasmaa, 1994). Koruma, mahremiyet ile sarmalanmış kişisel imgelerin somut hali ve koleksiyonudur.

On dokuzuncu yüzyıl sonlanırken ortaya çıkan bu radikal ve kavramsal dönüşümler ile birlikte iç mekân tarihyazımında inşa edilmekte olan iç mekân bilgisi eş zamanlı olarak modern mimarlık tartışmalarının gündeminde de yer almıştır. Ancak, mimarlık tarihyazımı iç mekân bilgisini farklı içeriklerle donatmıştır. Yirminci yüzyılda sahip olma edimi ile güçlenen hedonist iç mekân kavrayışı bir yandan geçerliliğini korurken, modern mimarlığın iç mekân kavrayışı farklılaşmıştır. On dokuzuncu yüzyılın otonom iç mekân kavrayışı mimarlığın anonim iç mekân kavrayışı ile karşı karşıyadır (Şumnu, 2019).

Mimarlıkta erken dönem modern hareketin şeffaf mekânları ve bunların mekânsal akış ve bağlantı olanakları burjuva iç mekânından farklı bir iç mekân deneyimi ve yaşam tarzı sunmaktadır. Tanyeli (1995, s.18) bu kopuşun sancısını şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Onlarda, böylesi mekanları betimlemek için kullanılan "horror vacui" (boşluk korkusu) terimi artık mecazi anlamı değildir. Modernite alanına yeni ayak basan insan, çevresinde nesnelere boşaltılmış bir inşai mekân görmekten somut biçimde korkuyor olmalıdır.”

Mimarlık felsefesi ve içmimarlık alanlarında çalışmalar üreten Umut Şumnu (2019), iç mekân tarihyazımında nesnelere ve izlerle dolu, “otonom” iç mekâna karşıt olarak; modern mimarlığın “anonim” iç mekânında ‘biriktirme’, ‘doldurma’ ve ‘yığma’ edimlerinin negatif terimlere dönüştüğünü belirtir. Öznellik, kişiye ait izler ve imgeler artık modern mimarlığın iç mekânı ile yakından ilişkili ya da öncelikli kavramlar değildir. İnsan-mekân ve insan-artifakt ilişkileri radikal bir değişime uğramıştır.

Nesneler düzlemi ile olan ilişkiler yerinden oynarken, bir yandan, mimari kabuğun tanımladığı, iç-dış ikiliğine dayalı iç mekân kavrayışı başka bir kanaldan söylemsel olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Modern mimarlığın ‘iç’e hâkimiyeti iç çeperin yeniden yorumlanması ile mekânsal bir karşılık üretmiştir. Şeffaf yüzeyler ve geniş açıklıklar biçimsel kaygılara ek olarak, içerideki öznenin yaşam tarzının örgütleyen ve davranışlarını belirleyen araçlar olmuştur. Bachelard'ın sığınak metaforundan hareketle, sınırların, arzuların saklı olduğu, bilinçaltıyla ve içsel kuyularla ilişki kurulabilen yerler olarak çatı katı, bodrum katı ve köşelerini incelediği anlatısının tam karşıt

konumunda camdan evler yer almıştır. Camdan evler düşsel alandan uzaktır; bireyin kendi köşesine çekileceği bir mekândan artık söz edilememektedir. Esasında, bu evlerde yaşayanlar misafirlendir; yaşayan kendi evinde yerinden edilmiştir (Colomina, 2011). Benjamin (2016), Paul Scheerbar'tın 1914'te kaleme aldığı *Cam Mimarlığı* adlı kitabı üzerine yazdığı metinde bu sarsıntıyı şöyle ifade eder:

“...Camda hiçbir şeyin tutunamaması, öylesine sert ve pürüzsüz bir malzeme olması boşuna değil. Aynı zamanda soğuk ve tarafsız. Camdan nesnelere 'aura'sı yoktur. Cam zaten gizemin düşmanıdır. Mülkiyetin de düşmanıdır... Birisi 1880'li yılların kentsoylu odasına girse, belki de odanın yaydığı bütün o 'rahatlıkta', 'senin burada işin yok' izlenimi en güçlü olanıdır. Senin burada işin yok – çünkü burada oturanın, pencere içlerindeki biblolarıyla, koltuklardaki küçük örtüleriyle, pencerelerin üzerindeki saydam malzemeyle, şöminenin önündeki paravanla ardında izini bırakmadığı tek bir yer yok...”

Viktoryen mantık dışı açılmanın ve görünürlüğün reddini talep ederken; camdan bir kutu gibi, kapalı ama görünür olan mekânların dış dünyanın gerçekliğinin değerini düşürdüğü öne sürülmüştür. Sennett (1999) dışarıyı şeffaf yüzeyler aracılığı ile içeriden kavramanın muhafazalı bir açıklık olduğunu ifade etmiştir; söz konusu olan modern teknoloji ve cam aracılığıyla yalıtılarak elde edilmiş görünürlüktür. İç, görüntüden, sestem ve temastan ayrılmış, yalıtılmıştır. Görünürlük izolasyon ile birlikte yalnızlığı dayatmıştır. Bu durum, aynı zamanda içeriğin dışarıya teşhirini de gündeme getirmiştir. Mimarlık tarihçisi Beatriz Colomina *Mahremiyet ve Kamusallık: Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari* (2011) isimli kitabında, şeffaf duvarların aslında toplumun ve iktidarın 'iç'e bakışına müsaade verdiğini öne sürmektedir. Çelik ve cam gibi endüstriyel malzemelerin dış-ıç arasında sağlamaya çalıştığı mutlak birlik şehir tarafından ve şehir aracılığıyla üretilen gözetim ve yönetim biçimlerinin de suç ortağıdır (Colomina, 2011'den aktaran Rice, 2007). Bahsedilenler ve benzer çizgideki diğer eğilimler, modern dünyadaki yabancılaşma ve onunla ilişik sığınma arzusunun yirminci yüzyıl modern mimarlığının geniş açıklıklardan oluşan şeffaf cepheli yapıları ile tetiklendiğini öne süren görüşleri önelemektedir.

İç mekân tarihyazımında öncülleri Viktoryen ev, ardından burjuva evi üzerinden domestik bağlamda tartışma eksenlerini çeşitlendiren iç mekân, kavramsal içeriğini benlik, iç dünya, içsel yaşam, sığınma, arzu gibi alt kavramlarla genişletmiştir. Bu alt kavramlar her ne kadar 'iç dönüş' pratikleri üzerinden üretilse de, iç mekânı tanımlamak üzere 'dış', iç mekânın kavramsal içeriğini temizleyerek karşıt konumuna yerleşmemiştir. Yüzyıllar boyunca kendine özgün ve içkin kavramlarla anlamsal içeriğini donatan ve genişleten iç mekân bilgisi modernizmin ideolojisi ile farklı zamanlarda dualist yarılımlara maruz kalmış; bu yarılımlar yirminci yüzyılda modern mimarlığın iç mekân kavrayışı ile en görünür ve keskin halini almıştır. Karşıtı üzerinden, onun aracılığı ile tanımlanan iç mekân artık 'dış'tan bağımsız var olamamaktadır.

3.2. İç Mekân Kavrayışında Dualist Çerçeveyi Aşındıran 'Diğer' Kırılmalar ('Other Breakings That Corrode the Dualist Framework in the Concept of Interior')

Güncel kuramsal tartışmalar -yirminci yüzyıl başlarındakinden farklı olarak- iç mekânın artık 'dış'ın karşıtı olarak var olmadığını göstermektedir. İç mekânı 'dış'ın karşıtı olarak kavrayan yaklaşımlara yönelik eleştirilerin ardından kavramsal ve mekânsal açılımlar 'iç'in 'dış' ile ilişkisini tanımlayan

mekânsal düzenlemeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Katı sınırları aşmaya yönelik bu çabalar yeni kavram setlerini iç mekân bilgisine ve tarihyazımına dâhil etmeye zemin hazırlamıştır.

İç mekân bilgisinde iç-dış dualitesini aşmaya yönelik öncü çalışmalardan biri Avusturyalı mimar ve teorisyen Adolf Loos'a aittir. Loos güncel tartışmalara öncü olan açılımlar sunmaktadır ve iç mekânın 'dış mekân' karşılığından çok daha girift bir mekân olduğunu öne sürmektedir. Colomina (2011) Loos'un iç mekân kavrayışını ansiklopedi analogisi üzerinden aktararak açıklamıştır. Ona göre 'dış' ansiklopedinin kapağıdır, asıl değer 'iç'e dâhildir. Hiçbir bilgi aktarmayan anonim bir kapak dahi ansiklopediyi iç mekân olarak inşa etmektedir. Her sözcük 'iç'i tanımlayan maddedir, mekândır ve farklı sözcüklere gönderme yaparak mekânı dış-iç-dış örüntüleriyle karmaşık bir hale getirir (Colomina, 2011, s.32). Loos, yine iç mekândan bahsederken farklı bir ekseninde, on dokuzuncu yüzyılda giydirme kuramını (Bekleidungsprinzip) ortaya atan Alman mimar Gottfried Semper'in (2015) düşüncelerini temel almış, giysi olarak mekân kavramsallaştırmasını dolaşıma sokmuştur. Mimarlığın bir örtme biçimi olduğunu ifade etmiş; giysiler bedeni nasıl örtüyorsa iç mekânın da mekânda bulunanları örttüğünü öne sürmüştür (Colomina, 2011). Semper'in (2015) düşünceleri, maske metaforu aracılığıyla Loos'un çağdaşı Avusturyalı mimar Otto Wagner'in Sezession mimarlığında da somutlaşmıştır; Wagner'in tasarladığı cepheler, kentliyle iletişim kuran düşey örtülerdir (URL 1). Bu örtü, içeriye imgeler sağlar ve dışarıya imgeler yansıtır (Pimlott, 2014). Semper'in öncü çalışmasına dayanan bir diğer tartışma iç mekân özelinde disiplinler arası çalışmalar sunan Mimar Mark Pimlott tarafından ele alınmıştır. Pimlott (2014), iç-dış ikiliğini sorgulamak üzere iç mekânı yeniden okumayı denediği *Bekleidung und Entkleidung* başlıklı yazısında Semper'in giydirme kuramı üzerinden 'iç' ve 'dış'ı girift bir şekilde okuma denemesi sunmaktadır. Semper'in mimarlığın 'dördüncü ögesi' olarak bahsettiği çevre duvarını oluşturan dokuma yüzeyinin rolünü "bekleidung" kavramsallaştırması üzerinden okur ve onu iç mekân ile dünya arasında aracılık eden bir araç olarak tanıtır. Bu yüzey, sınır çizmekten öte, dünya ve 'iç'i aynı anda bulunduran ve mümkün kılan bir filtre gibi davranır. *Bekleidung* dünyada olmaktır. Bu yüzey 'iç' ve 'dış' dünyanın aynı anda mevcut olduğu bir filtredir.

İç mekânı egemen anlatılarından farklı olarak ele alan ve iç-dış dualitesini farklı kavram setleriyle çözen çalışmalardan bir diğeri Lajer-Burcharth & Söntgen'e (2015) aittir. *Interiors and Interiority* adlı kitabın *Interior Acts* başlıklı bölümünde yazarlar performans boyutu üzerinden iç mekân fikrine temas eden metinlere yer vermektedir. İç mekânı kapsayıcı bir kapalılık ve fiziksellikten öte bir aracı olarak gören yaklaşımda, mekânın edimsel ve eylemsel boyutlarını keşfetmeye yönelik çalışmalar tartışmaların odağını oluşturmaktadır. Performansa dayalı edimlerin, eylemsel ve davranışsal pratiklerin iç(mekân) kavrayışında verili sınırları eritmekte olduğu görülmektedir.

Eylemsel ve davranışsal anomaliler ile ortaya çıkan sınır aşımı, iç-dış ikiliğinin yanı sıra kamusal-özel ikiliğini de aşındırmaktadır. Mekânsal pratikler aracılığıyla, mülkiyet sınırları ile keskince tanımlanmış kamusal ya da özel mekândan sosyolojik bir güç alanına geçiş söz konusudur. Mekânsal tartışmaların odağı keskin sınırlardan uzaklaşıp 'alansallık-teritori/territory' olana kaymaktadır. Kamusal mekân keskin sınırlarla tanımlanmış olsa da kamusal alan muğlaktır; mekânsal sınır kamusal mekândan yapılan ödünçlemelerle aşılmaktadır. Böylece, iç mekân kavrayışını genişleten, dualitenin ötesinde düşünme olasılığı veren bir diğer kavram alansallık/territory olmaktadır. Mülkiyet durumları ile katılaştırılan kamusal-özel, iç-dış gibi fiziksel ayrımlar alansallıklar üzerinden türeyen, davranışsal, sosyal ayrımlar ve çeşitlenen pratikler ile aşılmaya başlanır. Davranışsal boyut sınırları

muğlaklaştırır. Muğlaklaşan sınırlar, bir taraftan mekâna dair tartışmaları ‘alan/field’ kavramı üzerinden genişletmektedir. Merkez ve enerjinin etkin olduğu alan sınır üzerinden değil, gücün artması ya da azalması üzerinden keskin olmayan geçişlilikler ile tanımlanmaya başlanmıştır. İç mekâna dair bilgiyi dualist çerçevelerden uzaklaşarak yeniden üretmek için, iç(mekân)/interior kavramına dair tartışmaları kavramın içkin potansiyelleri ve ilişik alt kavramları üzerinden beslemenin gerekliliği açıktır.

İçsellik/interiority kavramı dualist çerçevelerden uzaklaşarak iç mekânı kavramak üzere kilit bir rol oynamaktadır. Fiziksel olarak ‘iç’te olmayan, ancak yine de iç mekânın özgün niteliklerine sahip olan geçici durumlara karşılık gelen bu kavram, fiziksel bir alan veya kutunun içinde olmak zorunda olmaksızın bir sınır, kontrol, koruma, çevreleme, yakınlık, öz-yansıtma, gizlilik ve barınak hissini ifade eder. *Toward A Definition of Interiority* başlıklı çalışmasında Christine McCarthy’nin (2005) ifade ettiği gibi, “iç mekân, içsellik garantisi değildir”. Bu sebeple, içsellik mekânsal tezahürü olarak iç mekân, ‘dış’ ile olan negatif ilişkisi yerine, içsellik/interiority kavramı üzerinden mekânsal tezahürleri ve özgül nitelikleri ile tanımlanmalıdır (De Carli, 1982, s.362). İçsellik/interiority üzerinden okunan iç mekân mimari boyutundan sıyrılır, onu aşar. Bu ekseninde, mekânsal içsellik kısıtlayıcı bir mimari tanıma bağlı bir koşul değil, iç mekânın tanınmasına izin veren soyut bir nitelik olduğu söylenebilir. Nitekim McCarthy (2005) içsellik “bir iç mekânı mümkün kılan teorik ve maddi olmayan bir dizi tesadüf ve değişkene atıfta bulunan bir nitelik” olarak tanımlar.

İç-dış dualitesini aşmaya yönelik olarak iç mekânın içkin alt kavramlarından biri ‘mahremiyet’ olmuştur. İç mekân ve içsellik ile yakın bir ilişkide okunan mahremiyet olgusu kutupsallaştıran bir iç-dış kavrayışı yerine, geçişliliği önermektedir. Modern bir nosyon olarak “mahremiyet” (Hall, 1985; Westin, 1970; Kira, 1970) sosyo-kültürel yapılar içinde kendi özgü kavramlarla var olmuş ve biçimlendirilmiştir. Melek Göregenli 2013 yılında yayımlanan *Çevre Psikolojisi: İnsan-Mekan İlişkileri* adlı kitabında mahremiyet hakkında yazarken, kavramın farklı kültürlerde farklı karşılıklar ve pratikler ürettiğinin altını çizer. Mahremiyet kavramının içeriği psikolojik, sosyolojik ve mekânsal olarak farklı açıklamalar üzerinden ele alınsa da “alansallık” ve kişisel mekân bağıntısı üzerinden okunması iç-dış normuna karşı tamponlaşan bir bölgeyi mümkün kılmaktadır. Farklı düzeylerde mahremiyet arayışları ve mekân ihtiyaçları katmanlı bir birey ve toplumsallık örüntüsü sunmaktadır. Tanyeli (2012) on dördüncü yüzyıl ortası İtalya’sında mekânı ikincil bir mekâna dönüştüren ve oda içinde mahremiyeti katmanlaştıran yatak perdelerini bu bağlamda örneklemiştir. İç mekân içinde mahremiyet düzeyini farklılaştıran bu araçlara geleneksel Türk evlerinde de rastlanmaktadır. Bu bağlamda Tanyeli (2012), on altıncı ve on yedinci yüzyıl Osmanlı metinlerinde geçen “içli-dışlı” (dahiliyeli-hariciyeli) ev olarak adlandırılan konut tipinden bahseder. Dış, sokağın kontrollü bir devamı olarak hala bir ‘dış’ iken, aynı zamanda evsel alanı tanımlayan bir ‘iç’tir. İç-dış sürekli birbirinin yerine geçmektedir. Bu konut yapıları iç mekânın en ‘iç’inden avluya, hatta sokak kapısının önüne kadar süren mekânsal süreklilikleri ‘dış’tan daha dışarı, ‘iç’ten daha içeride bir örüntü olarak sunar ve bu durumda evsel alanın kendisi iç-dış ayrımını sorunsallaştırır. Esasında, modern öncesi kent kutupsallaşmalardan uzak olarak var olan mekânsal ilişkileri ile süreklilikler ve geçişler üzerine kuruludur.

Dualiteyi aşmaya yönelik icat edilen kavramlar sürekli olarak değişmekte, kendi içlerinde genişlemektedir. İç mekânın bastırılan/görünmeyen/örtük anlamlarını açığa çıkaran bu ve benzeri kavramlar dualiteleri aşan bir dilde konuşmaktadır. İkili karşıtlıkları, dualiteleri ve diyalektikleri

kırmaya yönelik kabaca özetlenen ve esasında çok daha fazlası olan bu çabalar, iç mekânı ikilikler üzerinden okumak yerine alternatif bir okumanın varacağı olasılık ve potansiyelleri göstermek açısından önem taşımaktadır.

4. İÇ MEKÂN KAVRAYIŞINDA YENİ BİR OLASILIK OLARAK KENTSEL İÇ MEKÂN (URBAN INTERIOR AS A NEW POSSIBILITY IN THE CONCEPT OF INTERIOR)

Kentsel iç mekân/urban interior kavramı kendi varoluşunu modernist söylemden bir kopuşla kurar. Fransız şair ve eleştirmen Charles Baudelaire'in (1863) kent mekânını bir iç mekânmişçesine kavrayışı kentsel iç mekân kavramının dolaşıma girmesine zemin hazırlamıştır. *Flâneur* gözünden modern kentin deneyimi, içselleştirilmesi ve ev gibi kavranışı Walter Benjamin'in *Pasajlar* (2002) adlı çalışmasında kuramsallaştırma yönünde ilerlemiş, pasajları şehirdeki iç mekânlar olarak, içerisi ve dışarı arasındaki ilişkileri yeniden düzenleyen mekânlar olarak kavramsallaştırmıştır. Dışarı olmayan bir 'iç' olarak pasajlar zamanın dışında durur ve defalarca iç mekânı katlar (Rice, 2007).

Kentsel iç mekânı mekânsal inversiyon/spatial inversion kavramsallaştırması ile açıklayan ve kavramın kuramsallaşmasına önemli katkılar sunan Suzie Attiwill Amerikalı modernist mimar Louis I.Kahn'ın 1971 tarihli *The Room, the Street, and Human Agreement* konuşmasındaki "sokak bir odadır" ifadesini temel alır ve konvansiyonel olarak tanımlanan meydanlar ve sokaklar gibi 'dış' mekânların 'iç' mekânlara nasıl dönüştüğünü sorunsallaştırır (Kahn 1971'den aktaran Atwill 2011). Ayrıca, kentsel iç mekân/urban interior kavramının henüz keşfedilmeden ve kuramsallaştırılmadan önce literatürdeki görünmez varlığına dikkat çeker. Bu işaret takip edildiğinde, tarihsel olarak çok daha geriye gidip İtalyan mimar Giambattista Nolli'ye ait 1748 tarihli Roma Planı'na (*Pianta Grande di Roma*) yeniden bakıldığında, Kahn'ın "poche" kavram üzerine tekrar tartışıldığında ya da Benjamin'in *Pasajlar*'ı bir kez daha okunduğunda kavramın fenomenolojik ve düşünsel ilk tortularını görmek mümkün olur. İç mekân kavrayışı değişmekte; artık 'ara' tanımlardan söz edilmektedir.

Kentsel iç mekân/urban interior kavramı iç-dış, özel-kamusal gibi ikilikleri ve ayrımları aşmanın olasılık ve potansiyellerini barındırır. Foucaultcu bakış açısıyla bu kavram, disiplinlerin içine, sınırına sığmayan, rasyonel modernist dünyanın içinde yer alamayan bir ara boşluktur. İç-dış, açık-kapalı, kamusal-özel gibi yapay sınırlarla tariflenmiş alanların uzlaşma bölgesi olarak belirmektedir. Urban/kent(sel) ve interior/iç(mekân) kelimeleri anlamlarını farklı içeriklerle donatmış ve muğlaklaşarak yeni bir anlam dünyasının kapısını aralamıştır. Bu iki kelime sahip oldukları anlam birikimleri ile yüklü kavramlardır ve bir araya gelerek oluşturdukları kavram setinde -kentsel iç mekân/urban interior- yüklerinden arınmıştır. Yüklerinden arındıkları bu ölçekselsel ve anlamsal boşluk bir müphemlik durumu olarak da görülebilir. Kavramın içeriği sabitlenmemiş, kristalleşmemiştir. Esnektir; her yöne çekilebilir. Bu muğlaklık yeni bir potansiyel doğurur: müphemlik -ki modernizmin en hakiki endişe ve kaygı kaynağıdır (Bauman, 2003).

Kamusal alanda içsellik üretme biçimlerini sorunsallaştıran kentsel iç(mekân)/urban interior kavramının modern iç/dış ikililiğini aşmaya yönelik olarak postmodern girişimlerden katkı aldığı söylenebilir. Kavram henüz inşa halindedir ve anlamsal dağarcığını *urban* ve *interior* kavramlarının saçaklanan tanımlarıyla genişletmektedir. Söylemsel inşasını ise üç ana damar üzerine kurmaktadır:

(i) ölçeksel sınıraşımı, (ii) kamusal mekân-özel mekân geçişliliği ve sınıraşımı ve (iii) çevre psikolojisi üzerinden mekân kurma pratikleri (Kıvılcım Sözgen, 2021).

Ölçeksel sınıraşımı (i) kentsel mekânın fiziki olarak sınırlanması, belli bir derece kapatılması ile kentsel yaşamın klimatize bir 'iç' mekânda devamlılığını konu edinmektedir. İç-dış sınırını bulanıklaştıran ve ara mekânı tarifleyen kentsel iç mekânlara örnek olarak pasajlar ele alınabilmektedir. Kavramsal olarak eşik ve geçişlilik tanımları üzerinden mekânsallaşan pasajların kentsel ve kamusal gücü kentsel mekânın devamı niteliğinde olması ile yakından ilişkilidir. Pasajların boşluklu morfolojisi sokağın ya da caddenin devamı gibi davranırken, dereceli bir kuşatılma, kapalılık hali ile sokaktan farklılaşır. Bu farklılaşmanın sınırı kuşatılmanın fiziksel tezahürleri üzerinden okunabilir gibi görünse de, tam olarak işaretlenemez. 'Dış'ın nerede bittiği, 'iç'in nerede başladığı bulanıklaşır. Sınırın belirsizliği ile iç-dış tartışması anlamsızlaşmaktadır; iç(mekân)/interior kentsel mekânın (bir sokağın ya da caddenin) kademe kademe farklılaşması ve bu mekânsal farklılaşmayı kendi içsel dinamikleri aracılığıyla kentsel mekânda yeniden üretmesi ile mümkün olur.

Kamusal mekân-özel mekân sınıraşımı (ii) ise kamusal yaşamın özel ya da yarı özel mekânlara sızdığı ya da özel mekânın kamusal mekâna sızması ile ortaya çıkan kentsel iç mekânlara yönelir. Mülkiyeti özel olan alışveriş merkezlerinin açık mekânlarında, meydanlarında -niteliği tartışmalı da olsa- kamusal benzeri yaşamların varlığı kentsel bir içsellik durumuna dikkat çektiği gibi, bir çıkmaz sokağın özel bir mekân-mışçasına sahiplenilmesi, sokak sakinleri tarafından mahremiyet örüntülerini üretmesi ve içselleşmesi de kentsel iç mekânın varlığına işaret edebilmektedir. Kamusal-özel ayrımını davranışsal olarak aşan bu durumlar hiyerarşik bir kamusal-özel ilişkisini yerinden etmektedir.

Söylemin üçüncü ana damarı olan çevre psikolojisi üzerinden mekân kurma, üretme pratikleri (iii) ise kentsel mekânda üretilen 'iç'selleşmiş ya da 'ev'selleşmiş mekânları konu edinir. Performans, eylem, zamansallık gibi nüansları gündeme getiren geçici sahiplenme pratikleri ile mekân her an yeniden inşa edilmektedir. Kentsel mekânda piknik eylemi bu bağlamda örneklenebilir. Kentsel mekânlar rutin yollarla işgal edilerek ve kullanılarak gündelik hayatın koşulları tarafından 'iç' olarak yeniden üretilebilir. Böylece kentsel bir iç mekân, insanlara -bireyler olarak- deneyimleri, bilinç durumları ve çeşitlenen zevkleri, arzuları için içsellik ve anonimlik özgürlüğü sunmaktadır.

İç-dış ikililiğinin felsefe, psikoloji, psikanaliz, antropoloji ve diğer birçok disipline sızmasının ve anlatsal olarak dünyanın sürekli olarak 'iç' ve 'dış' olarak ayrışmasının aslında modern ve kültürel bir inşa olduğunu söylemek mümkündür. Mekânın sürekli bir inşa ve oluş halinde olduğu günümüzde, modern kavrayışın çizdiği sınırları ve sınırlılıkları bugüne taşımak ve iç(mekân) bilgisini dualist çerçeveler içinde kavramaya çalışmak anlamsızlaşmaktadır. Kentsel iç mekân kavramsallaştırması bu anlatıya direnir ve alternatif bir iç mekân bilgisini keşfetme olasılığına kapı aralar.

5. BULGULAR VE SONUÇ (FINDINGS AND CONCLUSION)

İç mekân bilgisi ve tartışması literatürde seçilmiş öncüllere dayandırılmaktadır. Söylemsel olanlar ve olmayanlar sabitlenmiş, dualist bir bakış açısı ile modernist kanonda üretilmiş metinler, anlatılar, pratikler ve mekânlar aracılığıyla aktarılmaktadır. Söz konusu olan kültürel bir inşadır. Bu durumun

yanısıra, iç mekânı dair yapısalılıksonrası kuramsal tartışmaların varlığından da haberdar olmanın gerekliliği açıktır. 1980’li yıllar Batı düşünce tarihinde kuşku ile hareket edilen ve modernist kanonların sorgulandığı, hatta yıkılmaya başladığı bir dönemi işaretlerken, iç mekânın hala bir önceki yüzyıla ait kavramlar üzerinden tartışılması düşündürücüdür. Kuşkulara yer açan bu dönemde, düşünce düzlemi sınırların erimesi ve akışlar üzerine kurulur. Söz konusu olan, sınır çizmek yerine, koşulları tariflemek ve koşullar içindeki olasılıkları keşfetmektir. Yapısalılıksonrası bakış açısıyla, sürekli bir oluş ve inşa halinden bahsederken iç-dış gibi kurucu ikilikler üzerinden tanımlanan sınırlar anlamsızlaşmaktadır. Dualiteler çoktan terkedilmiştir. Sınırın tarif ettiği alanlar kadar, artık sınırın kendisi de sorunsallaştırılmaktadır.

Kentsel iç mekan bu çalışmada olasılıklarla dolu spekülative ve teorik bir alan olarak değerlendirilmektedir. Kentsel iç mekân ‘iç’ veya ‘dış’ın tersine çevrilmesi olarak değil, yeni bir bilgi anlayışı için bir başlangıç noktası olarak değerlendirildiğinde olasılıklarını çoğaltmaktadır. Bu olasılıkların, aynı zamanda, iç mekânın epistemolojik dönüşümüne katkı sunacağı öngörülmektedir.

Bir önceki başlıkta ifade edildiği üzere, kentsel iç mekân kavramının söylemsel inşasını (i) ölçeksel sınıraşımı, (ii) kamusal mekân-özel mekân sınıraşımı ve (iii) çevre psikolojisi üzerinden mekân kurma, üretme pratikleri üzerinden kurduğu aktarılmıştır. Bu damarlardan özellikle ilk ikisi – ölçeksel sınıraşımı ve kamusal mekân-özel mekân sınıraşımı- “sınır”ın kendisi kadar, sınırın tarif ettiği alanların da artık muğlaklaştığını göstermektedir. Kentsel iç mekânı sınıraşımı (transgressing) üzerinden tartışmaya açmak iç mekânın dualist ön kabullere dayalı anlatısını bozmakta ve iç mekânın alımlanışını değiştirmektedir. İç mekân bilgisi, bu yaklaşımla, kesin ve alışılmış olan bir döngüden sıyrılarak öngörülemeyen ve belirlenemeyen bir konuma yerleşmektedir.

İç mekân, kentsel iç mekân kavramı ile birlikte, fiziksel bir kapalılık ya da kuşatılmışlık durumuna indirgenemez olduğunu bir kez daha vurgular. Zaten, her kapalılık ya da kuşatılmışlık hali bir ‘iç’ üretmemektedir. Bu noktada, iç mekânın koşulu olarak içsellik/interiority kavramı gündeme gelir ve kavramın kendine içkin açılımları iç mekânı üreten fenomenlerin varlığına dikkat çeker. Kentsel iç mekân mekânsal, zamansal, duyusal ve atmosferik deneyimlere dayanan bir koşul ve süreç olarak ele alındığında, bu açılımın, içsellik/interiority kavramının iç mekânı tanımladığı temel kavramlar üzerinden üretildiği söylenebilir.

Kentsel iç mekân, Semper’in giydirme kuramı “bekleidung” kavramı ile yakından ilişkili görünmektedir. Konvansiyonel olarak tanımlanan ‘dış’ta var olan/var edilen bir ‘iç’ olarak kentsel iç mekân önceden tariflenmiş yapay sınırların (iç-dış, kamusal-özel, bilinen bilinmeyen, vb.) arayüzündedir; ‘ara’daki deneyimlere dayanır. Böylece, iç mekân kavrayışında potansiyel bir diğer açılımın “bekleidung” kavramsallaştırması üzerinden yeniden okunması mümkün görünmektedir. Sınır çizmekten öte, filtre olarak davranan kentsel iç mekân ‘iç’ ve ‘dış’ı aynı anda bulundurun ve mümkün kılar. Buradan hareketle iç mekân, iç ve dış, bilinen ve bilinmeyeni ayıran dualist bir ayrımın konusu olmak yerine, etkileşimde bulunan ve mekânsal kodları kıran bir uzlaşma bölgesi olarak yeniden tartışma zeminini genişletme olasılığı gösterir.

Kentsel iç mekân kavramı domestik yaklaşımın ötesinde bir iç mekân kavrayışına ışık tutmaktadır. İç mekânı postmodern terminolojilerle yeniden düşünmek içsellik/interiority kavramının geleneksel olarak inşa edildiği ev ortamından öteye uzanır. Bu odakta, önemli bir olası açılım

“asamblaj/agencement” kavramı üzerinden mümkün görünmektedir. Teorik köklerini Gilles Deleuze ve Felix Guattari’nin felsefi yaklaşımlarından alan kavram, kentsel iç mekânı oluş halinde kavramsallaştırırken, bu oluş halinin süreç ve fenomenlerini çokluk düzleminde ele alır. Böylece iç mekânı tanımlayan konvansiyonel unsurlar farklı ilişkiler düzleminde çoklaşır. Kentsel iç mekân, farklı bağlamlarda kendi ilişkiler düzlemini yeniden kurduğu için mekânsal sabitliklerden ve kalıcı bağlamsallıklardan uzaklaşır ve mekân, zaman, maddesellik ve nedenlerin bir açılım sürecinde iç içe geçtiği bir okumaya tabi olur. Bu noktada, “asamblaj” kavramından hareketle, iç mekân bilgisinin dualist düşünceden bir çıkış yolu sunduğu söylenebilir. Bu çıkış, aynı zamanda, iç mekân kavramının yeni teori, terminoloji ve kavramlarla birlikte yeniden düşünülebileceğinin potansiyellerini de işaret etmektedir.

Fiziksel çevreyi, iç mekân ve terminolojilerini iç-dış, kamusal-özel gibi ikilikler çerçevesinde düşünmek dışındaki alternatiflerin arayışında olmak üzere bu çalışma normatif çerçevenin dışında konumlanmaya çalışmaktadır. İç ve dış sürekli birbirine temas etmekte, birbirinin içine sızmakta ve birbirinden parçalar ödünçlenmektedir. İç mekânı kutupsallıklar ve dualiteler keskinliğinde kavrama çabası kavramın semantik inşasını eksik bırakmaktadır. Muğlak sınırlar ile mahremiyet, kamusal, öznellik, geçişlilik, içsellik gibi kavramların farklı ara değerlerini ve düzeylerini tartışmaya açmak ve dualist sınırların ve kopuklukların ötesinde mekânsal, davranışsal ve toplumsal sürekliliklerin izini sürmek modernite ile parçalanmış iç mekânın kendine özgü sürekliliklerini keşfetmek için bir olanak barındırmaktadır. İçsellik ve iç mekân kavramsallaştırmasının bir dizi kültürel ve sanatsal temsilini göz önünde bulundurmak kendi meşruluk zeminini inşa eden söylemsel birliklerin kendi içindeki fraksiyonlarını ve dışarıda bıraktıklarını keşfetmeye kapı aralamaktadır. Meşruiyet örüntülerinden kurtulmuş iç mekân bilgisini kentsel iç mekân/urban interior üzerinden okumak, kavramı güncel ve diğer terminolojilerle yeniden okumayı mümkün kılacaktır. Teorik bir yenilemeye ihtiyaç vardır.

* Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Doktora Programında Prof. Dr. Deniz Güner danışmanlığında yürütmekte olduğum tez çalışmam kapsamında üretilmiştir.

Acknowledgements | Teşekkür Beyanı

Değerli katkıları için Prof. Dr. Deniz Güner'e teşekkürü borç bilirim.

Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için mali destek alınmamıştır.

Conflict of Interest Statement | Çıkar Çatışması Beyanı

*Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması hususunda herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

**There is no conflict of interest for conducting the research and/or for the preparation of the article.*

Copyright Statement for Intellectual and Artistic Works | Fikir ve Sanat

Eserleri Hakkında Telif Hakkı Beyanı

*Makalede kullanılan fikir ve sanat eserleri (şekil, fotoğraf, grafik vb.) için telif hakları düzenlemelerine uyulmuştur

**In the article, copyright regulations have been complied with for intellectual and artistic works (figures, photographs, graphics, etc.).*

Author Contribution Statement | Yazar Katkı Beyanı

Please identify the type of contributions for each author as a statement. The contributions table identifies the type of contributions, which have been identified by the authors previously on the Publication Consent and Copyright Transfer Form.

A. Fikir / Idea, Concept	B. Çalışma Tasarısı, Yöntemi / Study Design, Methodology	C. Literatür Taraması / Literature Review
D. Danışmanlık / Supervision	E. Malzeme, Kaynak Sağlama / Material, Resource Supply	F. Veri Toplama, İşleme / Data Collection, Processing
G. Analiz, Yorum / Analyses, Interpretation	H. Metin Yazma / Writing Text	I. Eleştirel İnceleme / Critical Review

AUTHOR: A/B/C/F/G/H/I

REFERANSLAR (REFERENCES)

- Adorno, T.W. (1998). *Minima moralia*, (çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan). İstanbul: Metis.
- Attiwill, S. (2011). Urban interior: Interior-making in the urban environment. In Proceedings of the 2011 IDA Congress Taipei Education Conference (s. 217-224). Taiwan Design Center.
- Bachelard, G. (2008). *Mekânın poetikası*, (çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Baudelaire, C. (1863). *The painter of modern life* in *The Painter of Modern Life and Other Essays*, 1- 41.
- Bauer, D., & Moran, C. (2018). Domestic and Interior Space in Nineteenth-Century Belgium. *Dix-Neuf*, 22(3-4), 155-163.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*, (çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*, (çev. Ahmet Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W. (2016). Deneyim ve yoksulluk, içinde *Parıltılar*, (çev. Yılmaz Öner). İstanbul:Belge Yayınları.
- Berman, M. (1994). *Katı olan her şey buharlaşıyor* (çev. Ü. Altuğ ve B. Peker). İstanbul: İletişim.
- Boraczek, A. (1999). Architectures d'intérieur: le parti pris des choses dans l'œuvre poétique et romanesque de Georges Rodenbach. *Le monde de Rodenbach*, 57-72.
- Campe, R., & Weber, J. (Eds.). (2014). *rethinking emotion: interiority and exteriority in premodern, modern, and contemporary thought (Vol. 15)*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Colomina, B. (2007). *Domesticity at War*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Colomina, B. (2011). *Mahremiyet ve kamusalılık*, (çev. Aziz Ufuk Kılıç). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- De Carli, C. (1982). *Architettura spazio primario*. Milan: Hoepli.
- Deleuze, G., & Guattari, F. L. (1987). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia* (B. Massumi, Trans.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Fried, M. (2000). Continuities and discontinuities of place. *Journal of Environmental Psychology*, 20(3), 193-205.
- Fung, S., & Jackson, M. (1996). Dualism and polarism: Structures of architectural and landscape architectural discourse in China and the West. *Interstices*, (4), 1-22.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel kimlik: geç modern çağda benlik ve toplum*, (çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Göregenli, M. (2013). *Çevre psikolojisi: insan-mekan ilişkileri*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Göregenli, M., & Karakuş, P. (2014). Göç araştırmalarında mekan boyutu: Kültürel ve mekansal bütünleşme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 101-115.
- Gürbilek, N. (2016). *Ev ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hall, E., (1985). Mekan Antropolojisi: Bir Düzenleme Modeli, *Seminer Dergisi No: 4*, p.182-189
- Heidegger, M. (1975). *Building dwelling thinking, Poetry language thought* (A. Hofstadter, Çev.). New York: Harper & Row Publishers.
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1995). *Aydınlanmanın diyalektiği: felsefi fragmanlar* (Çev. Oğuz Özügül). Kabalcı: İstanbul.
- Hyppolite, J. (1956). Commentaire parle sur la Verneinung de Freud, *La psychanalyse*, no: 1, s. 35.
- Kahn, L. I. (1971). The room, the street, and human agreement. *ALA Journal*, 56(3), 33-34.
- Kıvılcım Sözgen, E. (2021). Kentsel İç Mekân: Kamusallığın Evselleştirilmesinin/"İç"selleştirilmesinin Söylemsel İnşası. *Tasarım+ Kuram* 17(34), 101.
- Kira, A. (1976), *The Bathroom*. The Viking Press.
- Kütük, S. & Aksu, A. (2020). Mekânın tekinsiz halleri, E-skop Elektronik Dergi. Erişim: 8 Ocak 2022 <https://www.e-skop.com/skopbulten/mek%C3%A2n-tekinsiz-halleri/5755>
- Lajer-Burcharth, E., & Söntgen, B. (Eds.). (2015). *Interiors and interiority*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Marx, K., (2010). *Yabancılaşma*. Ankara: Sol Yayınları.
- McCarthy, C. (2005). Toward a definition of interiority. *Space and Culture*, 9(2), 112–125.
- Miller, T. (2017). 4. Utopian Interiors: The Art of Situationist Urbanism from Reification to Play. *The Spell of Capital: reification and Spectacle*, 67.
- Pallasmaa, J. (1994). Identity, intimacy and domicile. Notes on the phenomenology of home. *Finish Architectural Review*, 1-16.
- Peressut, L. B., Forino, I., Postiglione, G., & Rizzi, R. (2010). *Interior wor(l)ds*. Torino: Umberto Allemandi&C.
- Pimlott, M. (2014). Bekleidung und Entkleidung. Nieuw Instituut (related to the exhibition '1:1 sets for Erwin Olof and Bekleidung')
- Reed, C. (1999). *Not at home: the suppression of domesticity in modern art and architecture*. London: Thames & Hudson.
- Rice, C. (2007). *The emergence of the interior: architecture, modernity, domesticity*. Routledge.
- Ruskin, J. (2016). *Susam ve zambaklar*, (çev. Türkan Turgut). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Semper, G. (2015). *Mimarlığın dört ögesi ve iki konferans*. İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Sennett, R. (1999). *Gözün vicdanı*, (çev. Süha Sertabiboğlu, Can Kurultay). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2012). *The metropolis and mental life*. in *the urban sociology reader* (2nd Edition) (s. 37-45) London: Routledge.
- Suner, A. (2006). *Hayalet ev: yeni Türk sinemasında aidiyet, kimlik ve bellek*. İstanbul: Metis.
- Şumnu, U. (2019). İç mekânda modernite kavgası: alternatif bir tarih-yazım denemesi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Türkiye’de İç Mimarlık Eğitiminin Tarihi, Gelişimi ve Geleceği Ulusal Sempozyumu.
- Tanyeli, U. (1995). Konut mekanında modernite kavgası. *Mimarlık*, 262, s. 16-18.
- Tanyeli, U. (2012). *İstanbul’da mekan mahremiyetin ihlali: gerilimli bir tarihçe ve 41 fotoğraf*. İstanbul: Akın Nalça Kitapları.
- Turguter, E. A., & Evren, M. K. (2019). Sosyal Teoride Dualiteleri Aşma Çabası: Giddens, Bourdieu, Layder. *Universal Journal of History and Culture*, 1(1), 33-45.
- URL 1: <https://xxi.com.tr/i/bir-kultur-elestirisi-adolf-loos-mimarlik-uzerine> Erişim tarihi: 2 Ocak 2022
- Vidler, A. (2002). *Warped space: art, architecture, and anxiety in modern culture*. MIT Press.
- Westin, A.F. (1970). *Privacy and freedom*, New York: Atheneum.
- Yırtıcı, H. (1996). Modern mimarlığın süreklilikleri 20. yüzyıl modernizmi için ortak bir zemin oluşturma çalışması (Yüksek Lisans Tezi) Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ.

YAZARIN BİYOGRAFİSİ (BIOGRAPHY OF THE AUTHOR)

Ecehan KIVILCIM SÖZGEN (Öğretim Görevlisi, Doktora Öğrencisi)

Pamukkale Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. 2014 yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuş, 2017 yılında Yaşar Üniversitesi İç Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı'nda tamamladığı lisansüstü eğitiminde 'marka kimliği ve iç mekân tasarımı arakesitinde lüks moda markalarının müzeleri' üzerine çalışmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Programı'nda doktora eğitimine devam etmektedir ve 'kentsel iç mekân' özelinde tez araştırmalarını yürütmektedir. Araştırmaları mimarlık ve iç mimarlık arakesitinde üretilen kuramsal çalışmalar üzerinde özelleşmektedir; mimarlık felsefesi ve kuramı, iç mekân tasarımı ve iç mekân kuramları öne çıkan araştırma alanlarıdır.